DECLARACIÓN UNIVERSAL DE LOS DERECHOS HUMANOS

WEENHAYEK

DEFENSOR DEL PUEBLO
REPUBLICA DE BOLIVIA

Artículo 1

Nilhooqej wikyi', talhe tà nekye´ tàlho laqoh tà t'uhaawetwj kyek 'waawulhkya' tà 'nowolahaaya' wet kyek àp imakhit'ak 'iihla' kyek 'imakt'ak Hààpe' kyek 'niti-ikyuunhla kyek iwooyeh, wet tà Hààpe' Hino´ tà yahan honhaatej wet àp latiikyunhayaj 'iihi, Hàp tààjtsoh tà t´uhaawetey kyek yom is lakyuunyaj tà 'iihi' wikyii'iyhaj.

Artículo 2

Nilhoq hi'noo'iwehyalha t'uhaawetej nilhoq 'imaayhey wet hi'ween la'nààyij tà yaamejlhi 'Noojwelhyajna, tok 'Notiyejqanhi 'elht'aq Hààpe' kyek Lhààmtes 'weenhal-hamej, 'atsiinha'wok Hi'no', t'ekhaanyaj, wok 'elht'ak Hààpe Latííkyunhayaj hí'no, wok tàlhitkyek tàlhi' Kyek talho 'eelh Honhat wok hi'ween 'imayek wok Latiikyunhayajt'ak Hààpe'.

Wet àp haate iwoohiyet'ak Kyek 'noniityenéj 'Nootikyunhayahayt'ak Hààpe' Kyek takyuumla' Kyek Hiihi' honhat t'ak Hààpe' Kyek Hiihi'

Artículo 3

Nilhooqej wikyi t'uhaawetej kyek la'waatshakyeyaj 'ihi. Wet 'nowaahikye ta 'inukwe wet ap t'uuyaj 'ihi.

Artículo 4

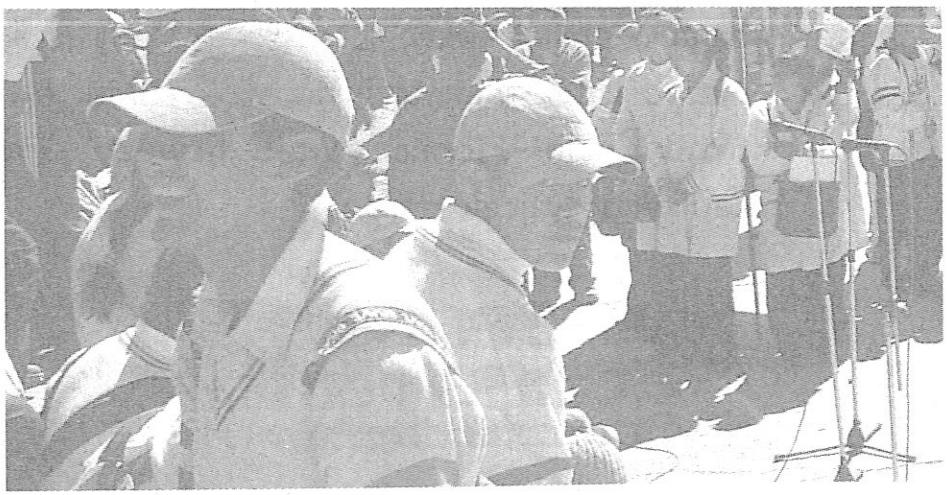
Ky'ahyak 'iihikyela hi'nok 'noteeky'eynej'itsàawet, kyek àp 'noyàametpe' la'wet kyek 'iwet 'nokyuumyenwetha', 'nooqalhelhtsayaj 'nàyejo wikyi' kyek yàametpe' la'wet kyek 'iwet 'ikyuumyenwetha' 'iyhàj.

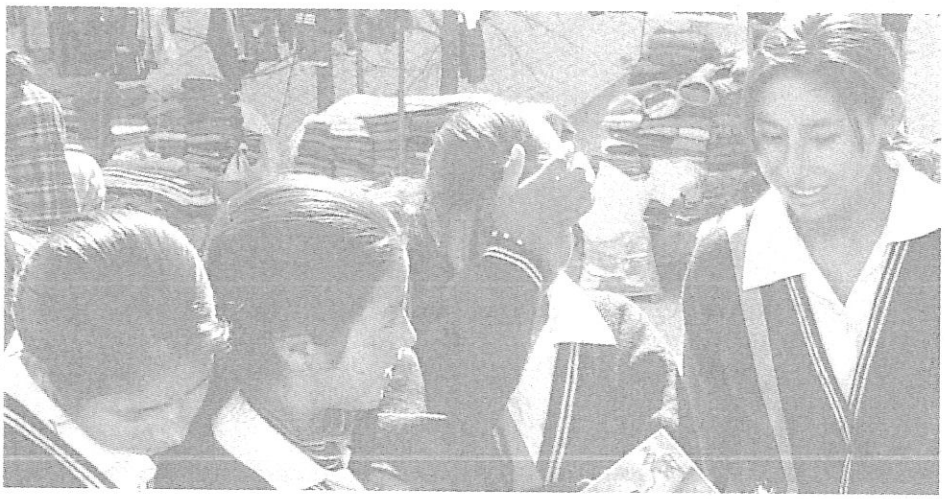
Artículo 5

'ihikyet'ala hi'nok 'no'weenho' 'nootasnhayaj, wok kyek 'nohàànkye' 'imak tà t'uunkye' tà tok toot'ayejla' kyek hi'no' t'uhaawetej.

Artículo 6

Nilhoq hi'nok Hàape', lhip t'ak Hàapek 'iihi' , la'weet'ihi wet 'àp tùhàawetej kyek 'notàajwelej wet àp 'nowola-haaya tà hàape' hi'no' tà tok 'iwet' ihonhaate.

Artículo 7

Nilhooqej tà 'wàawulkyà tà 'ikye tà tatakye' 'Nooqalelhtsayaj wet àp Hi' ween tà tok 'weenhalhame-j'elh, tà la'weet'ihik 'nooqalelhtasayaj 'iwolap'oota'. Nilhooqej tà tùhaawetej kyek lap'oot'ihihla' 'iyhàj tà niwoyalahaaya 'noojwelhyajnah tà yahuuminkyek 'iwet'i-tiikye honhat jhaamelh.

Artículo 8

Nilhoq hi'noo'iwehyalha t'uhaawetej tà t'uukelhamho' 'imak kyek tajo lawet kyek isej, kyek 'ikye tà tatakye' niyaatey tà lakyuumet 'nooky'olahayahay, wet kyek 'noqniwoyalahaaya 'imak tà lhaam t'uhaawetej kyek 'nowolahaaya' tà 'iihi laqaahonhat.

Artículo 9

'ihikyet'ah hinok 'notsoqlhi kyek 'Nomeehyenej 'imak kyek nitajaho la'wet, kyek 'notsoqlhih 'Nop'oohi' wok 'Nokyen tà 'iihi' laqaahonhat.

Artículo 10

Nilhoqej wikyi tà laweet'ihik 'waawulhkya' tà 'Notkyaahuyeh kyek 'ikye tà tatakye' wikyi' wet, kyek àp tajo lawet 'imak kyek 'Nooqalelhtsayajwos yeenejlhih kyek taje la'wàày kyek 'Notkyoolayej wet 'noqaalelht'oh 'imak tà 'is'aalhohok 'isej wok 'imak tà tùhlak yeenlhih, wok 'àp hàp 'Not'isujqanyaj t'ak hààpek 'Not'yàtsanlháyejo'.

Artículo 11

Nilhoq hi'nonkyek hààpe' kyek 'notiiyej 'nooqàlànkye-hyaj wet qamaj la'weet'ihik 'nojwon kyek qamaj Vniiqalelhâjak 'nolhooqpe' lates, maanhej'iwoyeh tà 'nooqalelhtsek yààmeh, wet kyek àp 'nooqalelhtsayajwos 'itiihi tà tatakye'wikyi kyek 'noqaalelhtho' 'imak kyek hààpqhilak 'isej kyek lhaa'ijwonej 'imak tà 'notiiyej.

'iihiket'ah hi'nok 'noyenlateésa' wet kyek àp 'nop'oohi'pe 'imakt'ak hààpe' kyek 'niiaytajakye' wok kyek tok toot'ayejla' 'nooqàlankyehyaj, manhej tà yaqaalelhàt

'nooqalelhtsayaj tà lawet honhaatnah wet tà àp lawet honhat ta' weenhalhamej.

Artículo 12

'ihikyet'ah hi'nok 'nonityènej kyek 'itilhqat lakyoowej, 'yaje la'weetlheley wok lawjuukyenhaj. Wet tok 'iihikye-lah 'nolhaamtes kyek qanii'sa.

Nilhoq hi'nokhààpe' la'weet'ihik 'nooqalelhtsayaj 'iwolap'ootahla' wikyk niwoyalahaaya kyek tiyààjt'akyajwih lawuuke' wok àp 'nonuuyek tà hiihi' la'wet.

Artículo 13

Nilhoq hi'nok hààpe', la'weet'ihik imáak'it'ak 'iihla' kyek 'iluunhi' laqaahonhat wok kyek àp yaqaalelhat honhat kyek yen la'weeta'.

Nilhoq hi'noo'iwehyalha la'weet'ihik yiky'ooye' hon-hat'ak hààpe' kyek 'iihi', tejkyek àp hààpe' laqaahon-hat,wok kyek àp tapiinho laqaahonhat.

Artículo 14

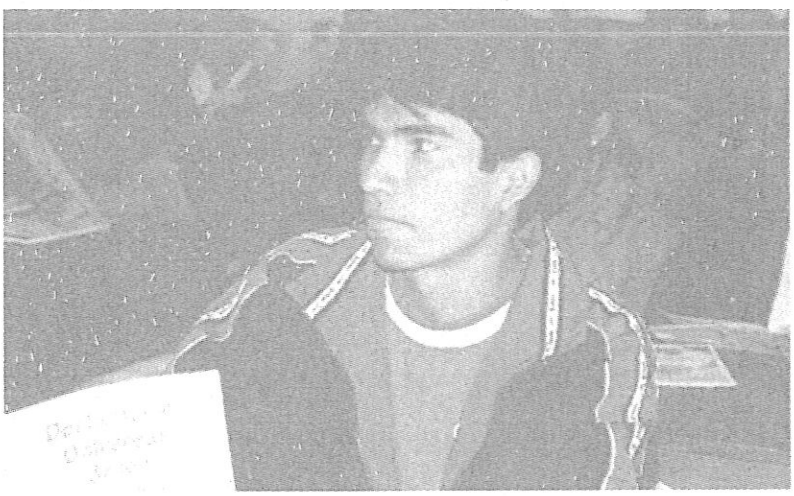
Kyek pejkyek 'ileethanlhik 'not'uuke', hi'nonkyek haape wet t'uhaawetej tà t'uuke lalet'nhawet kyek nilhooqeh kyek 'ihi' 'eelh hoonhat. 'imak tà t'uhaawetejna wet tok 'iwoohiyelak 'notaayhetla' 'imak tà 'nooqalelhtsayaj lhéenek kyek hàp 'imak ta niisa' kyek taneenej wok 'eelht'ak hàape' nookyuumyaj kyek qahàapeya' 'imak tà honhaatilh tà lhaa' ithatwek nitikyunla`.

Artículo 15

Nilhoq hi'noo'iwehyalha t'uhaawetej kyek qaalelhàje lawet wet laqaahonhat. 'iihikyet'ah hi'no kyek 'no'nààyejo kyek yaqaalelhàt laqaahonhat wet àp t'uhaawetej kyek tok àp 'iwo'eelha' laqaahonhat.

Artículo16

Hi'noolh wet 'atsiinhaj 'itààlhte tà taje lawhàày tà 'iwoye kyek tawhaaye', wet hi'ween tà tùhaawetej tà tok 'ikye' 'imakt'ak hàape' kyek 'iihlà' tà tawhaaye', kyek hàp tà qalhaayhijwáya tà 'iiyej, kyek àp laqaahonhat 'weenhalhamej

wok yek àp t'ekhaayaj 'wenhalhamej; Tajlhamek talhe lhaamelh wikyi' tà lhaalaqa'islis kyek lakyoowej wet matkye' 'iwooyek tawhaayehen;

'Noo'wetlheley wok 'nooles, hààpe' 'imak tà tok 'nook-wehlhenek wet hààpet'at imak tàlahaa'ihi tà 'iyejla' 'nooniyatyaj wet àp wikyi tà lhaa'ithatwek.

Artículo 17

Nilhoq hi'noo'iwehyalha t'uhaawetej kyek laqààyet 'ihi, kyek ts'iilaqej wok kyek àp nitààkej.

'ihikyet'ala hi'no kyek 'noqniiwahinayej lààyet.

Artículo 18

Nilhoq hi'noo'iwehyalha la'weet'ihi tà 'imákhitak 'iihla' kyek 'ijweelhpe' wikyi latiikyunhayaj wok kyek 'iihi' wikyiikyowej kyek 'iwolhààmeta' wet kyek àp hi'weenl-hamho latiikyunhayaj tà 'is'aalhoho' wok kyek àp tatakye' 'not'ekhaahyaj tàk hààpe`: 'imak tà 'not'uhaawetejna wet 'no'yaajtejla' tà àp 'iwoyek 'iwo'eelha t'ekhaahyaj wet

kyek àp t'iitsan kyek iihi wikyiikyowej kyek 'yiithat t'ekhaahyaj.

Artículo 19

Nilhoq hi'nok hààpe' la'weet'ihik 'imaà'kit'ak 'iihlà' kyek 'ijweelh latikyunhayaj wok kyek àp yààmlhi: imak tà t'uhaawetejna wet àp hààteh 'iiyejlà' kyek tok 'nolààkl-hi'pe' latiikyunhayaj wet lhààmet kyek ìjweenho' 'iyhàj, wet kyek tùuke` wet àp takyuumhla' 'iyhààj lhààmtes wet àp 'imaayhey tà 'nojweenho', wet kyek àp 'ijweelh-pe' wikyi' 'ituumthomkye' 'noopaqhis wet 'nolhaayhi'n-hayhày, wet tok 'noqaalelhàt laqaapes kyek 'notiihik 'no'-naayejo'.

Artículo 20

Nilhoq hi'noo'iwehyalha la'weet'ihik'imaa'kit'ak'iihlà' kyek takyaahuyeh 'iyhàj tà lhaayahutwek wet kyek àp tok 'itiihi' laqaatsayaj kyek yen lhiipjwáya' 'iyhàj.

'iihikyet'ah hi'nok 'noniityenej kyek yen lhiipjwáya' 'iyhàj t'ak hààpek lhaa'ithatwek.

Artículo 21

Nilhoq hi'noo'iwehyalha t'uhaawetej wet àp la'weet'ihi kyek t'awaayho' 'noniyatyaj tà 'iihi' laqaahonhat, kyek 'is'aalhohok lhaam kyek tiyààjo wok 'ituumtejlahila' wikyi kyek yen lhaahyenéka'.

Nilhoq hi'noo'iwehyalha t'uhaawetej kyek waawulhkya' tà 'nowolahaaya yek tiyààjo 'nookyumett'ak hàape kyek 'noyen niyaata' tà 'iihi' laqaahonhat.

'imak tà wikyi' yahuuminkye' wet hàp tà 'noniyatyaj tà 'iihi wikyi' t'àsaawet; imak tà 'nohuuminkyena wet 'no'nààlit tha 'notihi tà àp 'nowopej eelha wet àp `nonekyeynhi niyaat tà tajepej lawhàày tà nojla'.

Artículo 22

Nilhoq hinoo'iwehyalha tà lhiip wikyi tà wuujpe', àp hààteh la'weet'ihi' wet àp t'uhaawetej kyek t'uuhyaj'ihi' tà 'iihi' wikyi tà wuujpe' kyek 'itaalhleh laqaahonhat wet 'nooky-otyaj tà tàlhlhiipe honhat, wet ap 'iwoyek wikyi tà 'iihi'

takyoote, Pajtha yahaanej la'naayij 'imayhey tà yeenlhi, wet kyek àp aqàajejlhi 'imak tà tajo la'wet kyek takyuumhla.

Artículo 23

Nilhoq hi'noo'iwehyalha la'weet'ihi wet àp t'uhaawetej kyek lakyuumet'ihi', wet kyek àp 'imaakhit'ak 'iihla' kyek takyuuma nookyumett'ak haape' kyek 'yaqàaneh, wet kyek àp 'noyen lahaaya 'imak tà tajo lawet, wet kyek àp 'notawjlhaye kyek 'nemlakyuumet'ihi'. Nilhoq hi'noo'i-wehyalha t'uhaawetej kyek lakyuumet'ak Hàape tha laqaaha' 'waawulhej lakyuumjwas wet tok àp 'iwoye kyek noqniitahnhalhih.

Nilhoq hi'nonkyek hàape kyek takyuumlhi' tha t'uhaawetej kyek laqaaha' tajo lawet kyek 'waawulhej lakyuumjwas wet kyek àp 'waawulhe la'weetlheley, 'wet àp kyek tamenej kyek 'nalej wikyui, wet kyek mànhejt'ak mànhej tha 'not'uuke la'naayij kyek 'no'yaayhetphà laqaaha'.

Nilhoqej wikyi' tà la'wet'ihi kyek yaqaalelhàtkya' 'iyhaj tà kyumhaas wok kyek àp lhaa'ithate kyumas'iyhàj wet Hàp kyek tàql'eype' lakyuumet.

Artículo 24

Nilhoq hi'noo'iwehyalha t'uhaawetej tà 'iwot'eelaq'weta', wet kyek àp 'iwoqootsayej 'ijwaalas tà hi'ween latamsek, wet 'iwoyek 'noqaalelhàt lawhàày tà nekye' tiyààjo' lakyuumet wet tà àp taj lawhàày tà' 'nowot'elaq'weta wet t'uhaawetej tà àp qàmaj 'nowotlaqaahaya'.

Artículo 25

Nilhoq hi'nonkyek hàape t'uhaawetej kyek hiween laqàayet kyek 'waawulhe la'weetlheley wet lhaam manhej weesaj, qakya, lawuuke wet kyek àp hi'ween 'nolhaq wet kyek àp qakyaawos 'iyaahinla' kyek lhaa'ilat; àp hàateh kyek mànhejt'alhaam kyek 'nookyumet 'neyakye' wet la'weet'ihi' tà qaalelhàj 'imak kyek 'isej kyek lhaa'ilat wok kyek nem'iwoyek takyuumlhih wok kyek 'naatt'e' wok teesa' kyek 'atsiinha' wok yek àp 'iihi' lathalàkyaj, wet 'iyhaj laqàayet tà 'isej kyek tatàalhih kyek nitàlhaye lhaam kyek 'iwoomlhih.

'Nooqolis wet 'Nàà'tsas, t'uhaawetej kyek 'notkyooteh. Nilhoqej 'nàà'tsas tà hi'noolh wet tà 'atsiinhay, tejkyek tok lhatkyajney lajkyalis ta tawhaayehén wok kyek tok àp 'no'iyej laqo tha àp qamaj la'weet'ihi' ta t'uuhyaj'ihi' tà 'iihi wikyi'.

Artículo 26

Nilhoq Hi'nonkyek Hààpe t'uhaawetej tà 'no'weenho' 'nookyujwanyaj, 'Nookyujwanyaj wet 'iwoyeh tà tok lahaa'ihi'. 'Imak tà lahaa'ihi' wet hàp kyek tok kyaatej yahaant'a'imakej lhimphaj hi'no' wet àp 'nonityenéj kyek lhaa'ikyujwan wet àp haateh lawet'ihik tiyaajo 'Nookyujwanyaj tà yaamtsi' tà atojkye'.

'iwehyalha imak tà t'uuke 'nookyujwanyaj wet hààpet'at kyek hi'no' tok 'iwet hi'no' wet tà àp yaqhaajyen imak tà wikyi t'uhaawetej; wet àp lhaa'ithatkye wikyi tà lhaayahumnhen wet àp itelàyitlhamelej wet àp wikyi tà hihintà hiihi wet wikyi tà t'ekhanyaj'ihi; wet àp 'ikyuumyenhilah honhaatil ta lhaa'ithatwek lakyuumtes tà t'uuke 'nootamsek.

'noojkyalis wet la'wet'ihi tà lhamelh kyek tàkyuuma 'Nookyujwanyaj kyek tiyààjomhaj lalees.

Artículo 27

- Ahua artista, ahuadherebahue eni saida,ahua bahueeni daja pamapa neje jadutique d'eisu putsu pamapa mudu su y pamapa neje ai saida cuana ajiji putsu.

- Mique mudu bianetiajiji putaji, beju aprovecha ataji da cuana.

Artículo28

Nilhoq hi'no' 'iwehyalha, t'uhaawetej kyek 'nowolahaaya wet kyek àp 'nowolap'ota imak t'ak hààpek nitikyu-unhlak yeenlhi wet imak kyek àp lhaám t'uhaawetej ta is'aalhoho' tà iihi laqaahonhat wet kyek àp ilhiipe la qààhonhat.

Artículo 29

Nilhoq hi' no' iwehyalha àp hààteh lanaahhates'ihi' tà 'iiyej wikyi tà lhaam 'iihi tsi hàp tà tameenej tà iwooyek ikyuumyen 'imak tà lhaam yahaanej.

Hi'no' 'iwehyalhak ikyuumyen imak tà lhaam' t'uhaawetej wet imak tà àp lhaam nitiikyunlak yenlhi' tha tok 'nooqalelhtsayaj nâàyejo tajlhame tà 'iwoyek takyahuuye wet 'iwolahaya' 'noosukunyaj tà 'iihi' 'nooqalelhtsayaj, hàp tààjtsoh 'imak tà tameenhiyejak àp 'notààjwelej wet àp 'nowolahaaya' 'imak tà 'iyhaj t'uhaawetej wet 'imak kyek 'iyhaj nitiikyunlak yeenlhih kyek imáakhit'ak 'iihla'.

'noosukunyahay tà tajo lawet wet 'imak tà àp 'imakneyahlàk 'notiikyunlak 'noyeenlhih tà 'iihi' 'noojwelhyajna wet tok 'iwoohiyelah kyek 'nokyuumyen kyek 'notaayhetlà' honhaatilh tà lhaa'it'atwek lakyuumtes wet latiikyunhayahay.

Artículo 30

'lihikyet'ah kyek 'iwooyek 'nonuuhatphak 'no'yiithat 'imak tà 'iihi' 'noojwelhyajna kyek 'noqaalelhat kyek 'noyaakyaje imak tà t'uhaawetej wok tajo lawet, honhat'ak haape wok wikyik 'ihintà'iihi' wok hi'nontkyek hààpek waatanej kyek yeenlhih lakyuumtes wok àp lakyuumyajt'ak haape' kyek tamenej kyek tatày imak tà tajo lawet tà 'iihi' 'nojwelhyajnah.